УДК 338.512

В. Г. Настич

ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Проблема зниження собівартості продукції є актуальною для всіх підприємств комерційного характеру. Але для сільського господарства вона повстає дуже гостро і є найголовнішою на сучасному етапі розвитку. У статті розглянуто питання управління витратами як методу підвищення фінансової стабільності підприємства. Це питання є актуальним, тому що будь-яке підприємство сфери матеріального виробництва чи надання послуг несе визначені матеріальні, фінансові, трудові та інші витрати в процесі ведення власної господарської діяльності.*

Ключові слова: *собівартість продукції, виробничі витрати, невиробничі витрати, зниження собівартості.*

Summary. *The problem of reducing the cost of production is actual for all enterprises of a commercial nature. However for agriculture it becomes very acute and is the most important at this stage of development. The article considers the question of charges management as the method of increasing of enterprise financial stability. This question is actual, because any enterprise of material production or service sphere bears certain material, financial, labour and other expenses in the process of own economic activity conducting.*

Key words: *cost of production, production expenses, nonproductive expenses, reduction of cost.*

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання зумовлюють необхідність економного використання ресурсів підприємства. Керівникам для того, щоб покращувати фінансовий стан сільськогосподарських господарств, необхідна оперативна інформація про динаміку, структуру витрат та доходів від реаліації продукції, її кількість.

У процесі впровадження різноманітних технологій сільськогосподарського виробництва важливо встановити закономірності між собівартістю і витратами праці. В останніх відображається технологія за розміром виробітку, використанням продуктивної техніки, а в собівартості — результат усієї діяльності, її виробничі витрати й ті, що пов'язані з реалізацією. Зі зміною розміру витрат праці спостерігається зміна в собівартості, причому для окремих сільськогосподарських культур, що вирощують, тваринницької продукції, що виробляють, це відбувається по-різному. Актуальність питання полягає у тому, які мають бути затрати праці, собівартість, щоб одержати певний розмір прибутку. З практичної точки зору, важливо за витратами праці визначати собівартість виробленої сільськогосподарської продукції і цим самим оцінити сільськогосподарське виробництво для різних товаровиробників, великих, середніх і малих підприємств. У багатьох публікаціях питанню взаємозв'язку витрат праці й собівартості сільськогосподарської продукції приділяється недостатня увага [1, с. 35].

Собівартість не є сталою величиною, яка залежить від методики розрахунку. Однією з особливостей має бути постійна тенденція до зниження собівартості, що досягається зниженням обсягів її складових, насамперед матеріальних витрат на утримання робочої сили. До внутрішньовиробничих резервів зниження собівартості слід віднести: поліпшення використання основних засобів; механізацію та автоматизацію виробничих процесів; впровадження прогресивних техноло-

© В. Г. Настич, 2014

гій, реконструкцію і модернізацію виробництва; здешевлення сировини та матеріалів; поліпшення використання робочого часу; впровадження передового досвіду, надання належної уваги нормуванню та оплаті праці тощо [2, с. 51].

Дослідження проводяться відокремлено. Так, собівартість визначають за статтями витрат [3, с. 410], а витрати праці — за нормативами виробітку певної технології [4, с. 73]. Слід зазначити, що щодо норм у літературних джерелах існують протилежні погляди, які полягають у тому, що коли у часі змінюються усі показники, нормована величина також змінюватиметься. Отже, доцільно вказувати про рівні конкретного показника. Безумовно, нормативи будуть корисні там, де зміна у часі конкретних показників не відбувається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем ефективного функціонування аграрних підприємств у сучасних умовах присвячено праці багатьох вчених, зокрема В. М. Алексійчука, В. Я. Амбросова, С. Л. Дусановського, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука та багатьох інших.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності ведення якісного управління витратами підприємства (собівартістю продукції) з метою підвищення його фінансової стабільності.

Ефективність регулювання доходності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від об'єктивності вимірювання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції та від достовірності розрахунку її собіварстості, що підкреслює важливість цієї ділянки економічної роботи та вимагає підвищення уваги до неї [5, с. 82].

Об'єктом дослідження є господарська діяльність сільськогосподарського підприємства ТОВ «НВП АФ Солодководне», основним видом діяльності якого є рослинництво. Тому доцільно розглянути особливості ведення обліку й управління показниками собівартості продукції в сільському господарстві й у рослинництві зокрема.

Основні результати дослідження. Собівартість продукції виступає одним із найважливіших показників ефективності функціонування аграрного підприємства, що відображає рівень господарювання: організацію і технологію виробництва, ефектиність використання земельних угідь, трудових ресурсів, основних і оборотних коштів, здійснення режиму економії. Вивчення собівартості сільськогосподарської продукції необхідне для: планування, аналізу й управління господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств; обчислення рентабельності виробництва; раціонального розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва за районами та зонами; обгрунтування цінової політики.

Ф. Ф. Бутинець стверджує: «Собівартість продукції (робіт, послуг) — це грошове вираження витрат виробництва, пов'язане з виробництвом та збутом продукції, виконанням робіт, наданням послуг [6, с. 165].

Рослинництво — одна з основних сфер сільськогосподарського виробництва. Для задоволення потреб населення в продовольстві галузь рослинництва повинна забезпечити значний ріст середньорічного валового збору зерна, підвищити врожайність зернових культур, збільшити виробництво інших основних видів сільськогосподарської продукції.

Однією з найбільш привабливих форм здійснення підприємницької діяльності є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Ця організаційно-правова форма дозволяє об'єднати матеріальні, фінансові та інші ресурси кількох учасників і водночас зменшити ризик підприємницької діяльності для кожного з них.

Підприємство ТОВ «НВП АФ Солодководне» знаходиться в південно-східній частині Запорізької області Розівського району. Землекористування агрофірми межують із землями Розівського, Куйбишевського й Гуляйпольського районів Запорізької області та Великоновоселівського району Донецької області. Землі господарства розтяглися полосою 3,5–5 км з півдня на північ на відстані близько 20 км. Рельєф місцевості широкохвильовий, багато ярів та балок, землі уражені водною ерозією, існують виходи на поверхню солончаків.

ТОВ «НВП АФ Солодководне» є правоспадкоємцем КСП ім. Леніна. Колгосп ім. Леніна був створений в результаті злиття артілей ім. Леніна, ім. Ворошилова та ім. Фабрициуса. Загальна площа становила 6434 га, у тому числі ораної (рілля) — 5255 га.

Підприємство складається з таких підрозділів:

— механізована бригада з вирощування рослинницької продукції;

— цех скотарства з виробництва молока та м'яса;

— механізована майстерня з ремонту сільськогосподарської техніки;

— автотранспортний цех з обслуговування основного виробництва;

— інші допоміжні служби з обслуговування основного виробництва.

Усі структурні підрозділи знаходяться в селі Солодководне.

ТОВ «НВП АФ Солодководне» займається виробництвом сільськогосподарської продукції та наданням послуг. Основним видом продукції є виробництво рослинницької продукції. Реалізація зернових і олійних культур здійснюється в основному за бартерними угодами, з яких 80 % — угоди із зовнішніми суб'єктами підприємницької діяльності, 20 % — реалізується за рахунок заробітної плати працівникам підприємства. Продукція тваринництва реалізується на ринку області і через власний магазин.

Аналіз загальної суми витрат ґрунтується на даних за основними видами продукції, тому що цей метод вимагає застосування даних за кожним видом виробленої продукції, а для цього підприємства має місце виробництво непорівнянної продукції. Для проведення аналізу підготовлено табл. 1, що містить основні показники за основними видами продукції.

Таблиця 1

Показники собівартості за основними видами продукції

Культура	Рік	Ціна реалізації, грн. за ц	Обсяг випуску продукції, ц	Виторг від реалізації, грн.	Питома вага змінних витрат у виторзі від реалізації	Постійні витрати, грн.	Виробнича собівартість, грн.
Пшениця	2012	181,35	15370	2787349,5	0,3161	53795,3	293711,25
	2013	157,12	27506,3	4321789,9	0,2835	98793,17	397529,09
Ячмінь	2012	143,28	11305	1619780,4	0,3668	83219,82	239987,87
	2013	161,39	10311	1664092,3	0,6504	61449,25	293564,71
Соняшник	2012	273,58	9857	2696678,1	0,3267	69522,43	2395570,03
	2013	224,90	9135	2054461,5	0,2810	95209,90	393817,81
Разом	2012			7103807,9		197397,62	773269,15
	2013			8040343,7		274544,32	1084911,61

Управління витратами починається з правління підприємства, що ставить мету і завдання перед планово-економічним відділом і підрозділами підприємства.

Найбільш важливу роль у системі управління витратами грає планово-економічний відділ, що відповідно до поставлених перед ним цілей і завдань правлінням на основі норм і нормативів розробляє програму зниження витрат (показників собівартості). Відповідно до розробленої програми відділ доводить нормативні плани до безпосередніх керівників. Отже, у цій структурі розробка заходів і управління витратами відбувається зверху вниз.

На цьому підприємстві також можливе застосування більш ефективної структури управління витратами. Назвемо цю структуру «зверху вниз + знизу вверх». Вказана структура має не тільки спадну спрямованість рішень і заходів щодо зниження витрат виробництва, вона також сполучає шляхи пошуку зниження витрат від нижчих підрозділів до вищих. У цій моделі кожен працівник підприємства, займаючись визначеною діяльністю, може вносити пропозиції щодо можливих шляхів зниження собівартості як своєму безпосередньому начальству, так і планово-економічному відділу.

Одним із найбільш ефективних методів зниження показників собівартості продукції є проведення оперативного управління витратами. Управління поточними витратами має на увазі розробку і контроль за виконанням кошторису витрат на виробництво. Це внутрішній документ, що дозволяє не тільки контролювати загальний рівень витрат та їхню динаміку, але й зіставляти їх розмір за структурними підрозділами і філіями.

Слід зазначити, що для рішення проблеми зниження витрат виробництва та реалізації продукції недостатньо регулювання якої-небудь однієї сфери діяльності підприємства, необхідне проведення комплексних заходів щодо досягнення поставлених цілей. Для цього на підприємствах розробляється загальна концепція (програма), що включає:

— комплекс заходів щодо більш раціонального використання матеріальних ресурсів (впровадження нових технологій, удосконалювання нормативної бази, впровадження і використання більш прогресивних матеріалів, використання відходів виробництва, поліпшення якості продукції і зниження частки браку);

— заходи, пов'язані з визначенням та підтримкою оптимальних розмірів підприємства, що дозволяють мінімізувати витрати залежно від обсягів виробництва;

— заходи, пов'язані з поліпшенням використання основних фондів (звільнення від зайвих матеріалів та устаткування, здача майна в оренду, забезпечення більш повного завантаження устаткування підприємства);

— заходи, пов'язані з поліпшенням використання робочої сили;

— заходи, пов'язані з поліпшенням організації виробництва (поглиблення концентрації, спеціалізації, диверсифікованості виробництва).

У сучасних умовах ринку стійка діяльність підприємства залежить від внутрішніх можливостей цього підприємства ефективно використовувати всі ресурси, що є в його розпорядженні.

Визначення заходів щодо зниження собівартості продукції є дуже важливим для будь-якого підприємства, тому що завдяки їх впровадженню підприємство збільшує свої прибутки, а отже, має можливість для розширення діяльності та подальшого економічного і соціального розвитку.

Як свідчать дані за останнє десятиріччя, одним із найважливіших резервів зниження собі-

вартості продукції та отримання прибутку є зниження невиробничих витрат і втрат. Невиробничі витрати і втрати ведуть до зниження ефективності суспільного виробництва.

Склад невиробничих витрат і втрат вельми різноманітний. Їх характер і відношення до виробничого процесу теж різні. Тому для правильного їх відрахування, організації і контролю необхідна науково-обґрунтована класифікація невиробничих витрат і втрат. Пропоновані класифікації побудовані за низкою ознак.

Так, за характером втрат ресурсів невиробничі витрати і втрати розподіляються на втрати робочої сили, втрати засобів праці та предметів праці (із розподілом на втрати сировини, матеріалів і готової продукції).

За видами невиробничих витрат і втрат здійснено угрупування за такими ознаками: від неповного використовування ресурсів, від нераціонального їх використовування, від невиробничого використовування.

Залежно від приналежності до процесу виробництва невиробничі витрати і втрати групуються за такими ознаками: витрати і втрати в процесі виробництва продукції, її розподілу та обігу і втрати, не пов'язані з цими процесами.

Невиробничі витрати — це витрати, викликані безгосподарністю, відсутністю ощадливості та економії. Невиробничі витрати повною мірою слід відносити до резервів зниження собівартості.

Ринкова економіка припускає різке скорочення невиробничих витрат і втрат, підвищення відповідальності посадовців за результати господарювання. Але багато підприємств і зараз продовжують необґрунтовано відносити низку невиробничих витрат на собівартість продукції. Для усунення таких негативних явищ обліковий та аналітичний апарати повинні поставити міцний заслін приписках, розкраданням і незаконним витратам. Необхідне вдосконалення організаційної структури бухгалтерської служби, методології обліку та аналізу, наявність висококваліфікованих кадрів, які були б здатні самостійно економічно мислити.

Таким чином, основними чинниками скорочення й ліквідації невиробничих витрат і втрат є:

1) вдосконалення організації обліку невиробничих витрат і втрат;

2) введення нових систем оплати і преміювання (введення показника рівня матеріальної відповідальності за брак до утримань із заробітної платні бракоробів збитків від браку);

3) підвищення організаційно-технічного рівня виробництва.

Визначення резервів зниження собівартості продукції є важливим і для ТОВ «НВП АФ Солодководне», адже такі заходи дадуть змогу покращити становище цього підприємства і досягти беззбитковості.

Отже, основними джерелами резервів зниження собівартості продукції ТОВ «НВП АФ Солодководне» (P_C) є:

1) збільшення обсягу її виробництва за рахунок більш повного використання виробничих потужностей підприємства ($P_{ВВП}$);

2) скорочення витрат на її виробництво (P_B) за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економного використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, устаткування, скорочення непродуктивних витрат, виробничого браку тощо.

Розмір резервів можна визначити за формулою:

$$P_C = См - Сф = \\ = (Зф - P_B + Зд)/(ВВПф + P_{ВВП}) - Зф/ВВПф, \quad (1)$$

де *См*, *Сф* — відповідно можливий і фактичний рівень собівартості продукції; *Зд* — додаткові витрати, необхідні для освоєння резервів збільшення випуску продукції.

Резерви збільшення виробництва продукції для ТОВ «НВП АФ Солодководне» виявляються в процесі аналізу виконання виробничої програми. При збільшенні обсягу виробництва продукції зростають тільки змінні витрати (зарплата робітників, матеріальні витрати та ін.), сума ж постійних витрат, як правило, не змінюється, у результаті знижується собівартість продукції.

Резерви скорочення витрат для ТОВ «НВП АФ Солодководне» встановлюються за кожною статтею витрат за рахунок конкретних організаційно-технічних заходів (впровадження нової більш прогресивної техніки і технології виробництва, поліпшення організації праці та ін.), що будуть сприяти економії заробітної плати, сировини, матеріалів, енергії тощо.

Економію витрат з оплати праці ($P_{ЗП}$) у результаті впровадження організаційно-технічних заходів для ТОВ «НВП АФ Солодководне» можна розрахувати, помноживши різницю між трудомісткістю виробів до впровадження (ITB_0) і після впровадження (ITB_1) відповідних заходів на планований рівень середньогодинної оплати праці (*ОП*) і на кількість запланованих до випуску виробів (*ВВПпл*):

$$P_{ЗП} = (ITB_1 - ITB_0)*ОПпл*ВВПпл. \quad (2)$$

Сума економії збільшиться на відсоток відрахувань від фонду оплати праці, що включаються у собівартість продукції (відрахування у фонд соціального захисту населення, фонд зайнятості та ін.).

Резерв зниження матеріальних витрат ($P_{МВ}$) на виробництво запланованого випуску продукції за рахунок впровадження нових технологій та інших організаційно-технічних заходів для ТОВ «НВП АФ Солодководне» можна визначити таким чином:

$$P_{МВ} = (IB_1 - IB_0) \times VBПпл \times Цпл, \quad (3)$$

де IB_0, IB_1 — витрати матеріалів на одиницю продукції відповідно до і після впровадження організаційно-технічних заходів; *Цпл* — планові ціни на матеріали.

Резерв скорочення витрат на утримання основних засобів за рахунок реалізації, передання в довгострокову оренду і списання непотрібних, зайвих, невикористовуваних будинків, машин, устаткування ($P_{ОВФ}$) визначається для ТОВ «НВП АФ Солодководне» множенням первісної їхньої вартості на норму амортизації (*НА*):

$$P_A = \Sigma(P_{ОВФ}i * HAi). \quad (4)$$

Резерви економії накладних витрат для ТОВ «НВП АФ Солодководне» виявляються на основі їхнього факторного аналізу за кожною статтею витрат за рахунок розумного скорочення апарату управління, ощадливого використання засобів на відрядження, поштово-телеграфні і канцелярські витрати, скорочення втрат від псування матеріалів та готової продукції, оплати простоїв тощо.

Додаткові витрати на освоєння резервів збільшення виробництва продукції для ТОВ «НВП АФ Солодководне» підраховуються окремо за кожним його видом. Це в основному зарплата за додатковий випуск продукції, витрата сировини, матеріалів, енергії та інших змінних витрат, що змінюються пропорційно обсягу виробництва продукції. Для встановлення їхнього розміру необхідно резерв збільшення випуску продукції *i*-го виду ($P_{VBП}i$) помножити на фактичний рівень питомих змінних витрат (*віф*):

$$Зд = P_{VBП}i \times віф. \quad (5)$$

Аналогічні розрахунки проводяться за кожним видом продукції, а за необхідності — і за кожним організаційно-технічним заходом, що дозволяє повніше оцінити їхню ефективність.

Висновки. Важливим джерелом зниження собівартості сільськогосподарської продукції є збільшення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тваринництва. Це інтенсивний метод зниження собівартості, який є більш ефективним.

До найважливіших показників роботи підприємства та галузі народного господарства належить собівартість виробництва та собівартість продукції. Оцінюючи сільськогосподарське виробництво за собівартістю та витратами праці, слід зазначити, що ці показники суттєво різняться у великих, середніх і малих підприємствах. Зростання витрат праці призводить до збільшення собівартості, а від її розміру і доходу від реалізації продукції залежить прибуток.

Проведені дослідження дають змогу оцінити сільськогосподарське виробництво за собівартістю продукції, тобто визначити їхні припустимі рівні, за яких одержують певний розмір мінімального прибутку, і таким чином зорієнтувати сільськогосподарських товаровиробників на відповідні зміни у технології виробництва сільськогосподарської продукції.

Отже, проблема зниження показників собівартості продукції на кожному підприємстві повинна ставитися не перед окремо відособленим відділом чи підрозділом служби, а лежати в основі управління усім підприємством. Рішення за цією проблемою повинні прийматися й узгоджуватися як керівниками нижчої ланки (керівники підрозділів), так і вищим керівництвом підприємства.

Література

1. Вітвіцький В. В. Основи формування нормативних систем в агропромисловому виробництві України / В. В. Вітвицький. — К. : НДІ «Украгропромпродуктивність», 2006. — 334 с.

2 Ільєнко Н. Собівартість продукції та порядок її формування / Н. Ільєнко, С. Савкова // Довідник економіста. — 2005. — № 1. — С. 49–52.

3 Шпичак О. М. Нормативні витрати, ціни, баланси сільськогосподарської продукції в Україні та країнах світу / О. М. Шпичак, Ю. Я. Гапусенко. — К. : ННЦ ІАЕ, 2006. — 693 с.

4 Дієсперов В. С. Продуктивність сільськогосподарської праці : монографія / В. С. Дієсперов — К. : ННЦ ІАЕ, 2006. — 274 с.

5. Загорова А. С. Роль та місце управління витратами і собівартістю в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств / А. С. Загорова // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2012. — № 11 (54). — С. 82–84.

6. Бухгалтерський управлінський облік : підручник для студентів спеціальності 7.050.106 «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська. — Житомир : Рута, 2002. — 480 с.